

Ezek és még sokkal több, kedves hallgatóim, — ez a művelődés, a haladás, a kultúra. S minden, amit emberi agyvelő kitermelt, emberi elme alkotott, nagyrészt meg van írva a könyvekben, mint az emberiségnek kincse, s ott van letétben a könyvtárakban.

Aki még többet akar tudni a kultúráról, annak azt ajánlom, menjen el egyszer egy nagy könyvtárba, pl. Pannonhalmára, Kassára, Debrecenbe, vagy Budapesten az Egyetemi Könyvtárba, vagy a Nemzeti Múzeum könyvtárába. Csak egy kicsit nézzen ott körül, hogy mi mindenről vannak ott írott és nyomtatott könyvek százféle nyelven, — tudom, hogy szédülni fog bele s szívesen térdre borulna és csodálkozva magasztalná Istent, aki ezt az egyébként nyomorult embert ilyen tehetséggel ruházta föl, s megengedte neki, hogy ilyen alkotásokat tudjon létrehozni. És az ember nem pihen. Tudását, műveltségét folyton gyarapítja, ehhez a meglevő nagy kincséhez, amit az idő többé már el nem ronthat, meg nem semmisíthet, folyton újakat gyűjt. Mérhetetlen azoknak a könyveknek a száma, amelyek csak egy év alatt is a nyomdából kikerülnek. Természetesen nekünk nem lehet az a célunk, hogy ezeket mind átolvassuk, áttanulmányozzuk, ha akarnánk, se tudnánk. De szent kötelességünk, hogy magunkat folyton műveljük, hogy legalább a saját szakmánkban legyünk otthon, mint igazi szakemberek. Ezenkívül törekedjünk egy kis általános műveltségre, hogy legalább röviden hozzá tudjunk szólni mindenhez. Hiába, a világ halad s ha mi nem haladunk vele, visszamaradunk és kinevetnek bennünket, ami mégis csak szégyen és sokszor anyagi kárunk is van belőle.

Mi tehát a teendő? Olvasni, olvasni és harmadszor is olvasni, éspedig minél jobban és minél többet. Ha csak a negyedrészt fordítanánk könyvre annak a pénznek, amit elmulatunk, ha csak ötödrészt fordítanánk is olvasásra annak az időnek, amit elbeszélgetünk, amit különösen a fiatalság úgy téli estéken az istállóban és egyéb helyeken haszontalanul eltölt, bizony több hasznunk lenne belőle s előbbre jutnánk. Akárhová, de különösen ha városba megyünk, tartsuk mindig nyitva a szemünket, érdeklődjünk, kérdezősködjünk folyton, hallgassuk mindig figyelemmel olyan embereknek a beszédét, akik többet tudnak, mint mi. Csak magunknak használunk vele, — amit az Úristen így fejezett ki parancsában: „Hajtsátok uralmatok alá az egész világot“.

Eöri János

VERSEK AZ ANYÁRÓL¹

Az édesanya eszményi alakjának oltárt emelt a kereszténység a Szűz Mária tiszteletében. Az Istenanyának felmagasztosítása festőket és szobrászokat, költőket és mesemondókat ihletett meg. Találhatunk-e mélyebb és költőibb szavakat, mint amelyekkel a bibliai angyal köszöntötte minden asszonyok kiválasztottját: Máriát? — „Üdvözlégy malasztal teljes, az Úr van Tevéled, áldott vagy Te az asszonyok között.“

¹ A Rádió Közművelődési Előadássorozatából átdolgozva.

A védelmet kereső gyermek anyjához fordulását érezzük mindannyian a régi szép Mária-énekekben, mely így szól:

*Boldogasszony anyánk, régi nagy Pátronánk,
Nagy inségben lévén, így szólít meg Hazánk:
Magyarországról, édes Hazánkról,
Ne feledkezzél el szegény magyarokról.*

Régi imákban és dalokban jelenik meg először az édesanya szimbolikus alakja, de a hódolat és tisztelet itt még a mennyei Anyának szól. A személytelen költészetet lassan felváltja az egyéni hang s mind előbbre lép a földi anya, a költői meglátás fényességében.

Az édesanya, aki az otthon szépségének és tisztaságának őre, aki hős és nemes lélekkel hoz szüntelen áldozatot gyermekéért, családjáért, aki önnön életének megtagadásával egyengeti a nemzet jövőjét formáló gyermekének útjait, aki a jóságos szeretet mindent megértő és mindent megbocsátani tudó mosolyával szépíti övének otthonát; az édesanya, aki egyszerű, tiszta és jó, megaranyozza a lelki szemek látóhatárát, megrezdíti a költő lelkének finom húroztatát, érző szívének ezüstharangjait, s mély gondolatok, tartalmas versek sugallója lesz.

Klasszikus költőink sorában Petőfi Sándor volt a gyermeki érzés és a szülői szeretet legközvetlenebb kifejezője. Szívhez szóló, egyszerű, keresetlen sorokban emlékezik meg szüleiről, különösen édesanyjáról, akiről mindig megható gyöngédséggel szól.

Petőfi édesanyja szerény, jóságoslelkű, egyszerű asszony volt. De az anya finom ösztönével megérezte fia nagyságát, s megértette nyugtalan, kereső lelkét. Ő simította el nem egyszer a családi viharokat apa és fiú között, amikor vándorszínészekkel való elszökése miatt fiát az öreg megtagadta. Ilyenkor anyai szívének minden erősségével és bátorságával védőn állt fia mellé ez a szelíd, kedves asszony s ezer leleményességgel talált utat és módot, hogy elűzött fiáról hírt szerezzen, titkon támogassa: anyai gondoskodása kiapadhatatlan volt. Legnagyobb öröme, ha szolgálhatta gyermekét, s szerény büszkeséggel rakosgatta titkon imakönyvébe fiának megmegjelenő verseit. Erről az édesanyjáról mondja büszkén a költő az *Egy estém otthon* c. versében: „... a földön nekem van legszeretőbb anyám“.

Petőfi zaklatott ifjúságában ez a sohasem lankadó anyai szeretet őrizte meg lelkének tisztaságát, szépségét, ez adott erőt neki, hogy felülemelkedjék minden szenvedésen és megaláztatáson. Az édesanya jóságos szelleme vigasztaló és emelő erőként állt mellette az élet viszontagságaiban. Petőfi édesanyján át mélységesen tisztelte az egyszerű, szerény, jólelkű asszonyokat, s barátainak anyjáról több ízben írja: — Nem fogom elfelejteni a kedves családanyát, ki jó és egyszerű, mint az én anyám. — Hasonlóan emlékezik meg Arany János feleségéről *Úti leveleiben*.

Petőfi versei közt lapozgatva, amelyek szinte naplójegyzetei életének, egyre-másra elgyönyörködünk azokban a költeményekben, amelyekben fiúi szeretete oly meghatóan tükröződik. Ki ne ismerné a kedves, meleg sorokat *Távolból* című versében?

*Szép hazámba ismerősök mennek;
Jó anyámnak tőlük mit üzenjek?
Szóljatok be, földiek, ha léssen
Utazástok háza közelében.*

*Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
Mert fiának kedvez a szerencse —
Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szive szegénynek!*

Vagy az *Anyám tyúkját*, *A jó öreg korcsmárost*, a *Szülőimhez* címűt, melyek mind tündöklő kristályai a szülői szeretetnek. De talán leginkább szívünkhöz férkőzik a *Füstbe ment terv*, amelyben bűbajos egyszerűséggel festi a viszontlátás nagy örömét másfélévi távollét után anya és fiú között. A húsvéti ünnepekre érkezett haza váratlanul Petőfi, hogy kibékítse aggódó és nyugtalankodó szüleit a jó hírrrel, hogy lapszerkesztő lett. Erről a kibékülésről és boldog, nyugodt napokról írta egyik barátja: „Láttam Petőfit dicsősége tetőfokán, Júliája mellett a boldogság kellős közepén, hazafiúi lelkesedéstől elragadtatva, de tisztább öröme a mostaninál sohasem volt.“

FÜSTBE MENT TERV.

*Egész úton — hazafelé —
Azon gondolkozám:
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?*

*S jutott eszembe számtalan
Sebbnél szebb gondolat,
Míg állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.*

*Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.*

*S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csüggtem ajkán... szóltanul..
Mint a gyümölcs a fán.*

Az anyai szeretet örökkön tartó, síroatúli gondoskodását rajzolta meg-rázó művészettel a toll bátor harcosa, Gyulai Pál *Éji látogatás* című versében. Élményszerű hatását szomorú valóságnak köszönheti, mert ebben a versben siratta el a költő fiatal feleségét, Szendrey Marikát, Petőfi sógor-nőjét. E költemény eszméjét már régebben ismerte Gyulai dán és skót népballadákból, de költői erővel akkor támadt fel benne, midőn ifjú feleségét eltemeti s a gyermekeihez a sírból is hazajáró anyában órá s a maga árváira ismer:

*Három árva sir magában,
Elhagyott, sötét szobában;
Zivataros hideg éj van,
Édes anyjok künn a sírban.*

*„Édes anyám, gyujts világot!
Nem tudom én, jaj, mit látok!“
Harmadik mond, mindenik sír,
Temetőben mozdul egy sír,*

*„Édes anyám, édes anyám!
Altass el már, úgy alhatnám!“
Mond az egyik, s el nem alszik,
Sóhajtsa föl-fohlallszik.*

*Megnyílnak a nehéz hantok,
Kilép sírből édes anyjok,
S tovalebben a vak éjben,
Hazafelé az ösvényen.*

*„Beteg vagyok, édes anyám!
Hol maradtál? Nem gondolsz rám?“
Mond a másik, s jajjal végzi,
A fájdalomat kétszer érzi.*

*Arca halvány, hangja régi,
Fia, lánya megösméri,
Immár tőle hogyan félne?
Megcsokolják, mintha élne.*

*Az egyiket betakarja,
Másikat felfogja karja,
Elringatja, elaltatja:
Harmadikat ápolgatja.*

*Rendbe hozza a szobácskát,
Helyre teszi a ruhácskát.
Az alvókat hosszan nézi,
Csókját százszor megtetézi.*

*És ott virraszt a kis ágyon,
Míg elalszik mind a három.
Majd megindul, széttekinget,
Keresi a régi rendet.*

*Kakas szólal, üt az óra,
El kell válni virradóra!
Visszanéz a véghatárrul,
Sír megnyilik, sír bezárul.*

*Oh a sír sok mindent elfed:
Bút, örömet, fényt, szerelmet;
De ki gyermekét szerette,
Gondját sír el nem temette.*

A modern költők közül a tragikusan elhalt Kosztolányi Dezső, aki a vers muzsikájának s a csipkefinom kifejezéseknek oly nagy művésze volt, leheletszerű pasztell-képekben örökítette meg édesanyját *A szegény kisgyermek panaszaiban*. Az igazi költő megérezte az édesanyában a csendesen szenvedő asszonyt is, s meglátta lelkén az élet szántotta barázdákat.

*Szegény anyám csak egy dalt zongorázik.
Egy árva dalt. Azt veregeti folyton
és megbicsaklik elefántcsont uja
a fekete-fehér elefántcsonton.
És elfelejti, próbálgatja egyre
és szállni vágy, mint vérző sas a hegyre,
mert szállni tudna, szállni és röpdülni,
de visszahúzza újra ezer emlék.
Ezt zongorázta kisleány-korában
s mikor apuskával egymást szerették.
Ezt próbálgatta, amikor születtem
és megtanulta, elfeledte csendben.
Jaj, mennyi vágy van benne, hosszú évek.
Egy szürke dalban egy szent, szürke élet.
Hogy össze nem rogy a szobánk alatta,
hogy össze nem rogy menten, aki hallja.
E dalban az ő ifjúsága halt el
s a semmiségbe hervadt vissza, mint ő.
Kopog-kopog a rossz, vidéki valcer
és fáj és mély, mint egy Chopin-keringő.*

Utóljára hagytam Mécs Lászlónak *A királyfi három bánata* című, imádásosan szép versét. A sorok közt ott kísért a mai hajszolt, megtépett emberi léleknek szeretet és béke utáni vágya. „A királyfi három bánata”-ban zokog mindnyájunk fájó tudata is, hogy édesanyánk önfeláldozó, jóságos szeretetének egész életünkben adósai maradunk.

*Amikor születtem, nem jeleztek nagyot
messziás-mutató különös csillagok,
csak az anyám tudta, hogy királyfi vagyok.*

A többiek láttak egy siró porontyot,
de anyám úgy rakta rám a pólyarongyot,
mintha babusgatná a szép napkorongot.

Maga adta nékem édessége teljét,
úgy ajándékozta anyasága tejét,
hogy egyszer a földnek bennem kedve teljék.

Isten tudja honnan, palástot kerített,
aranyos palástot vállamra terített,
fejem fölé égszín mosolygást derített.

Ma is úgy foltozza ingemet, ruhámat,
ma is úgy szolgál ki, főzi vacsorámat,
mint királyi ember királyi urának.

Amerre én jártam, kövek énekeltek,
mert az édes anyám izent a köveknek,
szíve ment előttem előre követnek.

Amíg ő van, vígan élném a világom,
nem hiányzik nekem semmi a világom,
három bánat teszi boldogtalanságom.

Az egyik bánatom: mért nem tudja látni
egymást a sok ember, a sok-sok királyfi,
úgy, ahogy az anyjuk tudja őket látni?

A másik bánatom: hogyha ő majd holtan
fekszik a föld alatt virággá foszoltan,
senki se tudja majd, hogy királyfi voltam.

Hogyha minden csillag csupa gyémánt volna,
minden tavasszal rügy legtisztább gyöngy volna:
kamatnak is kevés, nagyon kevés volna.

Hogyha minden folyó lelkemen átfolyna
s ezer hála-malom csak zsoltárt mormolna,
az én köszönetem így is kevés volna.

Hogyha a föld minden színmezét átadom,
az ő édességét meg nem hálálhatom,
ez az én bánatom, harmadik bánatom.